

af at være indenfor/udenfor fællesskaber, bl.a. i skole, samfund, sociale medier etc.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Fremstilling

- Eleven har viden om varierende udtryksformer målrettet forskellige målgrupper

Undersøgelse

- Eleven har viden om fortællerpålidelighed og betydningslag i teksten

Fortolkning

- Eleven kan fortolke egne og andre fremstillinger af identitet i tekster

Vurdering

- Eleven kan vurdere teksters udsagn og kvalitet

Perspektivering

- Eleven kan sætte teksten i relation til aktuelle problemstillinger

Dialog

- Eleven kan deltage aktivt, åbent og analytisk i dialog
- Eleven har viden om demokratisk dialog

It og kommunikation

- Eleven kan diskutere betydningen af digitale kommunikationsteknologier for eget liv og fællesskab

Sproglig bevidsthed

- Eleven kan iagttage udtryk for holdninger i sprog
- Eleven kan iagttage, hvordan vi danner forestillinger om verden med ord og sprog
- Eleven kan karakterisere og diskutere sprog i forskellige situationer

KAPITEL 11

Hvem har ret?

Dette kapitel giver et overblik over de love, som knytter sig til intolerance mod forskellige grupper i samfundet. Det behandler både international ret samt europæisk og dansk lovgivning. Kapitlet fungerer som et slags opslagsværk med information om de forskellige dele af lovkomplekset. Det adskiller sig fra de andre kapitler ved at være mindre rettet mod en konkret undervisningssituation og mere mod lærerens egen forberedelse – dvs. som baggrundsviden eller reference i arbejdet med intolerance.

Kapitlet behandler først menneskerettighederne som en overordnet ramme for individers grundlæggende rettigheder. Her beskrives baggrunden for menneskerettighedserklæringen – 2. Verdenskrigs forbrydelser – og erklæringen relateres til vedtagelsen af FN's Folkekrævskonvention. Menneskerettighedernes universelle karakter diskuteres og perspektiveres til nutidige krænkelse af menneskers rettigheder. Derefter skitserer kapitlet love og bestemmelser, der knytter sig til bekæmpelse og straf af forskellige former for intolerance: hadforbrydelser, diskrimination, racisme, og blasfemi. Denne del indeholder en særlig tekst, der diskuterer hadforbrydelse som begreb.

Til kapitlet er der to cases, som handler om diskrimination og udgrænsning via lovgivning: Nürnberglovene i Nazityskland og Sydafrikas apartheidssystem.

ELEVER, UNDERVISNING OG LOVGIVNING

Selvom lovtekster kan være svære for elever at læse, kan det være givtigt at arbejde med lovene, så eleverne får indblik i forskellen mellem strafbare handlinger og lovlig adfærd. At noget ikke er strafbart – fx racistiske ytringer inden for husets fire vægge – er ikke det samme som, at det er uproblematisk. Men der er forskel på de måder, man kan håndtere strafbare og lovlige handlinger på.

MENNESKERETTIGHEDER

Intolerance udfordrer menneskers grundlæggende rettigheder – fx retten til ligebehandling, retten til at vælge sin religion, retten til frihed og sågar i visse tilfælde retten til liv. Undervisning om intolerance kan tage udgangspunkt i eller inddrage de universelle menneskerettigheder. At arbejde ud fra et rettighedsperspektiv giver eleverne konkrete, nedskrevne principper og regler at forholde sig til.

FN og Menneskerettighedserklæringen

Den 10. december 1948 vedtog FN Verdenserklæringen om Menneskerettighederne. Erklæringen fastslår, at alle mennesker i verden er unikke og lige meget værd og derfor har en række grundlæggende rettigheder, der ikke må krænkes. Retten til fx frihed, uddan-

FNs hovedkvarter,
New York, USA.

FN'S FOLKEDRABSKONVENTION

Dagen efter vedtagelsen af Verdenserklæringen om Menneskerettighederne vedtog FN Konventionen om forebyggelse af og straf for folkedrab. Konventionen definerer forbrydelsen folkedrab som et bevidst forsøg på helt eller delvist at tilintetgøre en gruppe mennesker på grund af gruppens nationale eller etniske oprindelse, racemæssige baggrund eller dens religion.

Læs mere om folkedrab i kapitel 8 *Fra forestillinger til folkedrab* og om Folkedrabskonventionen på www.folkedrab.dk/omfolkedrab

nelse og sikkerhed skal derfor ikke afhænge af, hvor du er født, og under hvilket politisk styre du lever.

Erklæringen blev udviklet i 2. Verdenskrigs efterdønninger, hvor kravet om aldrig mere gav genlyd over hele verden. Krigens grusomheder havde vist, at der var akut behov for redskaber, som kunne sikre almindelige mennesker imod totalitære og voldelige stater og ideologier. Læs mere om Holocaust i kapitel 8 *Fra forestillinger til folkedrab*.

FN's verdenserklæring består af 30 artikler, der beskriver de rettigheder, der bør gælde for alle mennesker på jorden. Det er bl.a. retten til liv, frihed og sikkerhed, retten til religionsfrihed, ytringsfrihed og gode arbejdsvilkår. Verdenserklæringen indeholder også et forbud mod tortur.

Forpligtet på rettigheder

Vedtagelsen af Verdenserklæringen om Menneskerettighederne betød, at de deltagende lande tilsluttede sig dens overordnede principper. Erklæringen er dog ikke retsligt bindende i modsætning til fx Folkedrabskonventionen. I nyere tid har FN vedtaget en række øvrige konventioner om menneskerettighederne, der er bindende for de lande, der har tiltrådt dem (se boksen *Menneskerettighedskonventioner* på næste side). Derudover er menneskerettighederne indskrevet som en central del af den Europæiske Unions grundlag, og alle medlemmer af EU er forpligtede til at overholde menneskerettighederne og kan retsforfølges ved Menneskerettighedsdomstolen i Strasbourg, hvis de ikke gør det.

Se boksen *Den Europæiske Menneskerettighedskonvention* på næste side.

MENNESKERETTIGHEDSKONVENTIONER

Siden 1948 har FN vedtaget en række folkeretligt bindende menneskerettighedskonventioner. Nedenfor er de ni vigtigste med angivelse af år for vedtagelse og ratifikation. Først ved ratifikationen er konventionen lov i Danmark.

- FN's konvention om borgerlige og politiske rettigheder (vedtaget i 1966, ratificeret af Danmark 1972)
- FN's konvention om økonomiske, sociale og kulturelle rettigheder (vedtaget i 1966, ratificeret af Danmark 1972)
- FN's konvention om afskaffelse af alle former for racediskrimination (vedtaget i 1966, ratificeret af Danmark 1971)
- FN's konvention om afskaffelse af alle former for diskrimination mod kvinder (vedtaget i 1979, ratificeret af Danmark 1983)
- FN's konvention mod tortur og anden grusom, umenneskelig eller nedværdigende behandling eller straf (vedtaget i 1984, ratificeret af Danmark i 1987)
- FN's konvention om barnets rettigheder (vedtaget i 1989, ratificeret af Danmark i 1991)
- FN's konvention om vandrende arbejdsta- geres rettigheder (vedtaget i 1990 – ikke ratificeret af Danmark)
- FN's konvention om rettigheder for personer med handicap (vedtaget i 2006, ratificeret af Danmark i 2009)
- FN's konvention mod tvungne forsvindinger (vedtaget i 2006, endnu ikke ratificeret af Danmark)

DEN EUROPÆISKE

MENNESKERETTIGHEDSKONVENTION

Med Lissabontraktaten (2007) tilsluttede EU sig Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. I EU er de grundlæggende menneskerettigheder garanteret gennem de enkelte landes forfatninger og på EU-plan gennem EU's Charter om grundlæggende rettigheder – vedtaget i 2000 og bindende for medlemslandene siden 2009 (da Lissabontraktaten trådte i kraft).

Universelle?

Selvom der er gået mere end et halvt århundrede, siden FN vedtog Verdenserklæringen om Menneskerettighederne, betyder det ikke, at rettighederne bliver overholdt alle steder i verden. Man kan sige, at menneskerettighederne er universelle i princip, men ikke i praksis. Ikke desto mindre betyder udbredelsen af menneskeretstanken, at mange flere end tidligere får øjnene op for deres rettigheder og kæmper for, at de bliver respekteret. Bevidstheden om, at vi alle har (eller bør have) en række ukrænkelige rettigheder, vinder frem også i samfund, der traditionelt har været prægede af grove brud på menneskerettighederne. På den måde bliver menneskerettighederne et alternativ til tidligere tiders nationalt baserede rettighedskampe. Menneskerettighederne er ikke nationale regeringers gaver til deres befolkninger, som de kan vælge at give eller lade være. Snarere følges menneskerettighederne af en tankegang om, at alle mennesker tilhører et større, universelt fællesskab, hvor alle mennesker er lige meget værd og har lige meget ret.

Kend dine rettigheder og brug dem!

Formålet med menneskerettighedsundervisning kan siges at være tosidet. For det første er rettigheder kun noget værd, hvis mennesker ved, at de har dem. Derfor er undervisning om rettighederne i sig selv en måde at

ELEVER MANGLER VIDEN OM MENNESKERETTIGHEDER

Amnesty International Danmark undersøgte i 2009 danske 8.-10. klasses elevers viden om menneskerettighederne. Undersøgelsen viste bl.a., at 51 % ikke vidste, hvad FN's Verdenserklæring om Menneskerettighederne er, og ca. halvdelen kunne ikke komme på nogen konkrete menneskerettigheder.

Læs mere om undersøgelsen og Amnestys anbefalinger til undervisning om menneskerettighederne på www.amnesty.dk/undervisning

MENNESKERETTIGHEDSUNDERVISNING

Man kan tale om tre tilgange til menneskerettighedsundervisning:

- Uddannelse *om* menneskerettigheder: Skal give viden om og forståelse for menneskeretlige normer og principper
- Uddannelse *gennem* menneskerettigheder: Undervisning, der respekterer lærere og elevers rettigheder
- Uddannelse *til* menneskerettigheder: Skal sætte eleverne i stand til at gøre brug af egne rettigheder og til at respektere, overholde og fremme andres rettigheder

udøve dem på. For det andet handler menneskerettighedsundervisning om at tilegne sig kompetencer, så man kan sikre sig selv og andre disse rettigheder. Derfor er handlingsperspektivet en vigtig del af undervisning om menneskerettighederne.

Som underviser kan du diskutere med eleverne, hvad man selv kan gøre, hvis man oplever uretfærdighed, racisme eller anden intolerant adfærd. Overvej fx, om det vil være gavnligt at have fælles regler i klassen eller på skolen, der fortæller, hvordan man skal tale om og behandle hinanden. Man kan også debattere den rolle klagenævn og retsvæsen osv. har i bekæmpelsen af intolerance i vores eget samfund eller se på konkrete sager, hvor menneskers rettigheder er blevet krænket – i Danmark eller andre steder i verden. Herfra kan der perspektiveres til Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol i Strasbourg, som behandler sager om menneskeretskrænkelser.

IDÉER TIL UNDERVISNING OM MENNESKERETTIGHEDER

Institut for Menneskerettigheder har udviklet en række undervisningsmaterialer om menneskerettighederne. Kig på instituttets webside og find inspiration, øvelser og vejledninger: www.menneskeret.dk/skoletjeneste

Amnesty International Danmark har en række tilbud til lærere og lærerstuderende om undervisning om menneskerettighederne: www.amnesty.dk/undervisning

HADFORBRYDELSER

Hadforbrydelser er et internationalt begreb (på engelsk hate crimes) og dækker over kriminelle handlinger motiveret af had. Det kan være had til personer, som gerningsmanden oplever som anderledes på grund af disse personers etnicitet, religion, tro eller seksuelle orientering. Det kan være fysiske, psykiske eller verbale overfald (det man kalder hadefuldt tale) – ofte handler sagerne om vold. Hadforbrydelser er typisk motiveret af fordomme og had til en bestemt gruppe, fx homoseksuelle eller personer af udenlandsk herkomst. Derudover er de ofte vilkårlige, forstået som uprovokerede forbrydelser, der finder sted pludseligt uden forudgående kontakt mellem offer og gerningsmand. En hadforbrydelse kan være alt fra mundtlig chikane til tyveri og drab.

Hadforbrydelser i dansk lovgivning

Hadforbrydelser optræder ikke ordret i dansk lovgivning, men omtales i straffelovens § 266 b og § 81, nr. 6. Straffelovens § 266 b er den såkaldte racismeparagraf (se side 162-164), og § 81 handler om skærpende omstændigheder for en forbrydelse. Her handler nr. 6 om det, man kan kalde hadmotiver. Det vil sige, at den gerningsmand, der dømmes for en hadforbrydelse, skal straffes hårdere end den gerningsmand, der dømmes for en tilsvarende forbrydelse uden et hadmotiv. I praksis falder der kun yderst sjældent dom efter § 81, nr. 6, da anklagemyndigheden har meget svært ved at løfte bevisbyrden for motivet.

Straffelovens § 81, nr. 6

Det skal ved straffens fastsættelse i almindelighed indgå som skærpende omstændighed, at gerningen har baggrund i andres etniske oprindelse, tro, seksuelle orientering eller lignende.

Et hagekors på en mur males over.

HADFORBRYDELSE

Af Thomas Brudholm, filosof og lektor ved Københavns Universitet

Ordet hadforbrydelse er en dansk oversættelse af den amerikanske betegnelse hate crime. I USA har ordet været i omløb siden 1980'erne, i 1990'erne slog det igennem i England, og siden 2000 har det vundet indpas i mange europæiske sprog og lande. Således er man i dag begyndt at tale om Hasskriminalität i Tyskland, hatbrott i Sverige og hadforbrydelse i Danmark. I dag, efter adskillige offentlige oplysningskampagner og mediedækning af flere brutale sager om hadmotiverede overfald, er ordet nok alment kendt i Danmark. Men hvad betyder det egentlig? Hvordan kan man definere eller begribe, hvad det drejer sig om?

Had – eller hvad?

Ser man nærmere på ordet hadforbrydelse, så synes det umiddelbart nemt at bryde op og forstå: Hadforbrydelser må være forbrydelser, og det må være forbrydelser, som er motiverede af had. Den første del af svaret er da også korrekt og helt ukontroversiel. Hvordan begrebet end defineres, så er en hadforbrydelse altid en forbrydelse, dvs. en overtrædelse af strafferetten. Den anden del er straks mere problematisk. Mange forskere hævder, at selve ordet had er misvisende. Både fordi had er så flertydig en størrelse, at mange hadmotiverede forbrydelser (fx nogle jalousidrab) ikke tæller som hadforbrydelser. Og fordi såkaldte hadforbrydelser ikke nødvendigvis er motiveret af had. Men hvad betyder så had eller hadmotiv, når der tales om hadforbrydelser? Det hurtigste svar fås ved at skele til straffelovens § 81, nr. 6, som kan kaldes

den danske hadforbrydelsesparagraf. Her står der, at det ved straffens fastsættelse skal indgå som skærpende omstændighed, "at gerningen har baggrund i andres etniske oprindelse, tro, seksuelle orientering eller lignende." Det, man hermed forsøger at indfange – og straffe hårdere – er altså forbrydelser motiveret af fremmedhad, antisemitisme, homofobi eller lignende.

Således bruges ordet had som en paraplybetegnelse for forskellige former for gruppefokuseret fjendtlighed og intolerance. Er det så had – eller hvad? Det kommer bl.a. an på, hvad vi forstår ved begrebet had. Idehistorisk betragtet er had ofte forbundet med et ønske om at udrydde eller udstøde dem, det eller den, man hader. Den, der hader, ønsker, ifølge Aristoteles, at det, han hader, ophører med at eksistere. Et sådant ønske gør sig gældende iblandt de mest ekstreme hadforbrydere, men det er bestemt ikke alle, som får dom for hadforbrydelser, der er så radikale.

Forskellige definitioner forskellige steder

Der findes ikke én fælles international definition af, hvad der helt præcist udgør en hadforbrydelse. Og det er måske heller ikke nødvendigt. Forskellige lande med forskellige historier og forskellige aktuelle problemer med forskellige former for intolerance har givetvis brug for forskellige former for hadforbrydelseslovgivning. Spørgsmålet er imidlertid, om der er noget, som går igen på tværs af de forskellige definitioner eller opfattelser? Hvis man kan identificere dette noget, dette som gør de forskellige opfattelser til forskellige opfattelser af det samme, nemlig hadforbrydelser, så vil man have et begreb om, hvad der udgør en hadfor-

brydelse. Her gives et bud på et sådant begreb. Enhver definition af hadforbrydelse kræver en positionering i forhold til fire uomgængelige om end variable elementer. Der er med andre ord fire elementer i enhver definition af hadforbrydelser, men de fire elementer kan antage forskelle former, og de kan kombineres på forskellige måder.

1. Hvilke forbrydelser?

Enhver hadforbrydelse er en forbrydelse, men der er forskellige opfattelser af, hvilke forbrydelser der kan komme på tale. Er det enhver forbrydelse (for så vidt den har baggrund i hadmotiver), eller drejer det sig udelukkende om visse overgreb? I Danmark har vi en generel straffeskærpende paragraf (§ 81, nr. 6), som netop ikke på forhånd er afgrænset til visse forbrydelser. Et mord, et overfald, en vandalisering af ejendom m.v. Der kan i alle tilfælde være tale om hadforbrydelser, for spørgsmålet er ikke, hvad der er sket, men om det, der skete, havde baggrund i offerets (formodede) tro, seksuelle orientering eller lignende. Men man kunne også have valgt at definere bestemte – typisk meget grove – forbrydelser som hadforbrydelser. Begge muligheder har hver deres fordele og ulemper.

2. Følelse eller identitet

For det andet må enhver definition af ordet inkludere en fortolkning af, hvad der adskiller hadforbrydelser fra forbrydelser i almindelighed. Nogle steder drejer det sig om, hvad gerningsmanden føler (had). Andre steder handler det alene om, hvorvidt offeret blev forurettet på grund af hans eller hendes identitet. Hvis man holder sig til det sidste, burde man måske tale om diskriminationsforbrydelser i stedet for hadforbrydelser. Et eksempel: En ung mand med minori-

tetsbaggrund begår indbrud i sin hjemby. Han vælger systematisk og ensidigt lejligheder med etnisk dansk-klingende navne, men han benægter at hade. For ham har det alene drejet sig om at minimere risikoen for at blive genkendt. Er det korrekt at give ham en hårdere straf og at kalde ham en hadforbryder? Det kommer både an på, hvordan man definerer det andet element (handler det om gerningsmandens følelser eller ofrets identitet), og på hvorfor man overhovedet har en indsats imod hadforbrydelser: Er det for at straffe forbrydelser drevet af hadefulde motiver, eller er det fordi, vi vil markere en solidaritet med folk, der bliver forurettet alene på grund af deres tro, etnicitet eller lignende?

3. Beviser

For det tredje må man forholde sig til, hvad der skal til for, at vi ved, eller for at vi kan betragte det som bevist eller sandsynliggjort, at en forbrydelse bør straffes som en hadforbrydelse. Er det nok, hvis had udgør et af flere motiver, eller skal had være den faktor, uden hvilken forbrydelsen slet ikke ville være blevet begået? Skal had overhovedet indgå som årsag, eller er det nok, hvis der umiddelbart før, under eller efter forbrydelser blev givet udtryk for had? De sager, der belyses i kampagner og medier, er ofte forårsaget alene af had/offerets identitet, men mange andre sager er mere mudrede, og det kan være svært at bevise, at en gerning blev begået på grund af gerningsmandens had. Tag dette som eksempel: To unge mænd når ikke bussen og sætter efter den i vrede. Det lykkes dem at indhente den, og de kvitterer med et overfald på chaufføren, som er af anden etnisk oprindelse end dansk. Lad os sige, at de ledsager overfaldet med racistiske ytringer. Hadforbrydelse? Det kommer an på, hvilken definition man går ud fra.

4. Kategorier

Endelig vil enhver definition af hadforbrydelse rumme en specifikation af de former for had, der kan komme på tale. Med andre ord: Hvilke former for identitet man vil beskytte. Og det varierer fra sted til sted. Her er det altså nødvendigt at overveje, hvilke kategorier man vil nævne i loven eller definitionen. Det er et af de mest kontroversielle spørgsmål, der nok altid vil blive rejst til konkrete definitioner af hadforbrydelser. Etnicitet, tro, seksuel orientering, kønsidentitet og såkaldt race er typisk medtaget. Men hvor går grænsen? Hvad med handicappede eller hjemløse? Hvad med personer, der bliver overfaldet, fordi de har forladt deres religion, og hvad med personer der forurettes, fordi de har en psykisk lidelse? Bør de være dækket ind under "eller lignende", som det er formuleret i § 81, nr. 6?

Mange uafklarede spørgsmål

Begrebet med de fire elementer giver en nøgle til analyse og diskussion af enhver opfattelse eller definition af hadforbrydelser. Det hjælper os til at forstå den struktur eller det skelet, som alle hadforbrydelsesdefinitioner har til fælles. Det kan også bruges til at skelne mellem hadforbrydelser på den ene side og hate speech eller folkedrab på den anden side. Men det fortæller os ikke, hvilken definition der er den bedste. Det afgør ikke, hvor vi bør sætte grænsen for, hvem eller hvad der bør anerkendes som beskyttelsesværdige grupper eller identiteter. Og begrebet giver heller ikke noget svar på spørgsmålet om, hvorvidt det overhovedet er en god ide at straffe folk hårdere. Vi er kun lige begyndt at forstå, hvor meget der er at diskutere, når vi vil bekæmpe det, som vi kalder hadforbrydelser.

LÆS MERE OM HADFORBRYDELSER

- Brudholm, Thomas: "Hate Crimes and Human Rights Violations", *Journal of Applied Philosophy*, 2014
- Brudholm, Thomas: "Om had og hadetale" i Larsen, Rune Engelbreth m.fl (red.): *HATE SPEECH: Fra hadetale til hadesyn*, Informations Forlag 2013

DISKRIMINATION

Diskrimination er handlinger, der har til formål eller som virkning at udelukke eller begrænse menneskers (samfunds)deltagelse på grund af deres alder, handicap, køn, race eller etnicitet, religion eller tro eller seksuelle orientering. Læs mere om diskrimination i kapitel 9 *Forskel på folk*. Både i dansk og europæisk ret findes der forbud mod diskrimination.

Den første danske lov om forskelsbehandling blev indført i 1939 for at beskytte jøder mod antisemitisme. Loven blev ændret i 1971 til også at forbyde forskelsbehandling på grund af race, hudfarve, afstamning eller oprindelse. Kun ved at introducere begrebet race i lovtæksten kunne Danmark tilslutte sig FN's Racediskriminationskonvention fra 1966. I 1987 blev loven igen ændret, så seksualitet og tro også var omfattet af forbuddet. Og i 1996 trådte en lov om forskelsbehandling på arbejdsmarkedet i kraft.

Som udgangspunkt behandles sager om diskrimination af Ligebehandlingsnævnet. Nævnet har dog ikke mandat til at afhøre vidner eller modtage mundtlige

forklaringer. Derfor bliver en stor del af de sager om diskrimination, der ender hos nævnet, afvist. Undtagelsen er sager om overtrædelse af Lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v., der behandles som politisager. Det betyder i praksis, at politifolk har pligt til at behandle sagen, hvis en person tilhørende en etnisk minoritet fx er blevet afvist på et diskotek og tror, at dette skyldes hans eller hendes etnicitet. Her undersøger politiet sagen ved at afhøre vidner m.v. Derfor kan Lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v. siges at yde en bedre beskyttelse end de øvrige love.

Grundloven (senest ændret i 1953)

Grundloven indeholder en begrænset beskyttelse imod forskelsbehandling:

§ 70 Ingen kan på grund af sin trosbekendelse eller afstamning berøves adgang til den fulde nydelse af borgerlige og politiske rettigheder eller unddrage sig opfyldelse af nogen almindelig borgerpligt.

§ 71, stk. 1 Den personlige frihed er ukrænkelig. Ingen dansk borger kan på grund af sin politiske eller religiøse overbevisning eller sin afstamning underkastes nogen form for frihedsberøvelse.

Lov om forbud mod forskelsbehandling på grund af race m.v. (1987)

§1 Den som inden for erhvervs mæssig eller almennyttig virksomhed på grund af en persons race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering nægter at betjene

den pågældende på samme vilkår som andre, straffes med bøde eller fængsel indtil 6 måneder.

Lov om etnisk ligebehandling (2003)

§ 3 Ingen må udsætte en anden person for direkte eller indirekte forskelsbehandling på grund af vedkommendes eller en tredjemands race eller etniske oprindelse.

Uddrag fra Lov om forbud mod forskelsbehandling på arbejdsmarkedet m.v. (2005)

§ 1, stk. 2. Der foreligger direkte forskelsbehandling, når en person på grund af race, hudfarve, religion eller tro, politisk anskuelse, seksuel orientering, alder, handicap eller national, social eller etnisk oprindelse behandles ringere end en anden bliver eller ville blive behandlet i en tilsvarende situation.

§ 1, stk. 3. Der foreligger indirekte forskelsbehandling, hvis en tilsyneladende neutral bestemmelse, betingelse eller praksis vil stille personer af en bestemt race eller etnisk oprindelse ringere end andre personer, medmindre den pågældende bestemmelse, betingelse eller praksis er objektivt begrundet i et sagligt formål og midlerne til at opfylde det er hensigtsmæssige og nødvendige.

Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (1950)

Ifølge Den Europæiske Menneskerettighedskonventions artikel 14 må staten ikke forskelsbehandle sine borgere, når det gælder de nævnte rettigheder. Det er altså ikke et generelt diskriminationsforbud, men et forbud, som vedrører de rettigheder, der opstilles i konventionen. I artikel 14 hedder det således:

”Nydelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på

grund af køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørighed til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold.”

Europarådets medlemsstater vedtog i år 2000 tillægsprotokol 12 til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Denne tillægsprotokol er et generelt diskriminationsforbud. I artikel 1 af tillægsprotokollen hedder det:

”Nydelsen af enhver i loven forudset ret skal sikres uden nogen diskrimination, navnlig på grund af køn, race, hudfarve, sprog, religion, politiske meninger eller enhver anden mening, national eller social herkomst, tilhørighed til et nationalt mindretal, formue, fødsel eller enhver anden situation.”

Danmark har endnu ikke ratificeret denne tillægsprotokol.

EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder (2000)

Blandt de grundlæggende rettigheder i charteret er retten til at blive behandlet lige – formuleret i Artikel 21 om ikke-forskelsbehandling:

”Enhver forskelsbehandling på grund af køn, farve, etnisk eller social oprindelse, genetiske anlæg, sprog, religion eller tro, politiske eller andre anskuelser, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel, handicap, alder, seksuel orientering eller ethvert andet forhold er forbudt.”

RACISME

Racisme handler om koblinger mellem gruppetilhørsforhold og bestemte egenskaber og tilbøjeligheder.

Man kan skelne mellem biologisk racisme, hvor egenskaber knyttes til blodet og generne, og kulturelt betinget racisme, der tilskriver bestemte kulturer særlige karakteristika og adfærd, der er så indgroede, at de ikke kan ændres. For begge gælder det, at de egenskaber, der knyttes til enten racen eller kulturen, opfattes som uforanderlige og indlejrede. I dansk straffelov benyttes primært § 266 b i sager om racisme. Læs mere om racisme i kapitel 7 *Farlige forestillinger*.

Straffelovens § 266 b – racismeparagraffen (1939)

Den, der offentligt eller med fortsæt til udbredelse i en videre kreds fremsætter udtalelse eller anden meddelelse, ved hvilken en gruppe af personer trues, forhånes eller nedværdiges på grund af sin race, hudfarve, nationale eller etniske oprindelse, tro eller seksuelle orientering, straffes med bøde, hæfte eller fængsel indtil 2 år.

Stk. 2: Ved straffens udmåling skal det betragtes som en skærpende omstændighed, at forholdet har karakter af propagandavirksomhed.

Danmark først med lov

Med vedtagelsen af straffelovens § 266 a, b og c blev Danmark i 1939 det første land i verden, som forbød hetz mod mindretal. Loven blev indført som reaktion på overgreb begået mod jøder i Tyskland. Her blev jøder udsat for diskrimination og forfølgelse som del af naziregimets racepolitik, der definerede jøder som undermennesker og som en trussel mod det tyske samfund.

§ 266 b kendes også som racismeparagraffen.

Ordlyden i paragraffen blev ændret i 1971 i forbindelse med Danmarks tiltrædelse af FN's Konvention om

afskaffelse af racediskrimination. I 1987 blev paragraffen udvidet med seksuel orientering. I 1995 blev propagandavirksomhed tilføjet som skærpende omstændighed i stk.2.

Der eksisterer to separate krav for, at racismeparagraffen finder anvendelse: For det første skal der være tale om en udtalelse, der har en vis grad af hårdhed og kan siges at være egnet til at krænke og nedsætte en beskyttet gruppe. For det andet skal udtalelsen ske offentligt eller ”med fortsæt til udbredelse”, dvs. at en kommentar i et privat selskab ikke falder under racismeparagraffen. Kun når begge betingelser er opfyldt, finder racismeparagraffen anvendelse. Racismeparagraffen bliver til tider forvekslet med injurieparagraffen § 267. Forskellen på de to ligger i beskyttelsens omfang. Kun den krænkede person kan rejse tiltale efter injurieparagraffen, mens enhver kan anmelde påståede overtrædelser af racismeparagraffen. Men kun anklagemyndigheden kan rejse tiltale efter racismeparagraffen.

Debat

I de senere år har der været debat om, hvorvidt racismeparagraffen burde afskaffes eller ændres.

Fortalere for en afskaffelse (eller en ændring, der indsnævrer det kriminaliserede område) mener, at racismeparagraffen er en uhensigtsmæssig indskrænkelse af ytringsfriheden. De mener principielt, at man skal kunne sige alt i et demokrati, også selvom det sårer eller håner. I sin nuværende formulering lægger racismeparagraffen, ifølge kritikerne, en voldsom dæmper på den offentlige debat. Andre er uenige. De ønsker at bevare paragraffen som en beskyttelse af minoriteter og som et værn mod racisme. De mener ikke, det bør være tilladt at sige hvad som helst – heller ikke i et demokrati, der har ytringsfriheden som en af sine grundsten. Derudover påpeger de, at kun et ganske lille antal personer rent faktisk bliver dømt efter paragraf 266 b, så den frie debat er ikke truet. Der skal meget til en domfældelse, for eksempel at man sammenligner en gruppe mennesker med forbrydere eller dødelige sygdomme. Eller udtrykker ønske om, at en bestemt gruppe skal udryddes.

Debatten om afskaffelse eller ændring af racismeparagraffen handler i bund og grund om afvejning af forskellige menneskerettigheder: Ytringsfriheden over for retten til ikke at blive diskrimineret (gennem chikane). Argumenterne for den totale ytringsfrihed støtter sig typisk på, at ytringsfriheden – i modsætning til de fleste andre rettigheder – findes i Grundloven.

Sager

I oktober 2002 blev talsmanden for Hizb ut-Tahrir idømt to måneders ubetinget fængsel efter racismeparagraffen i en sag om løbesedler, der opfordrede til drab på jøder. Jesper Langballe (1939-2014), tidligere folketingsmedlem for Dansk Folkeparti, fik i december 2010 en dom for racisme på 10 dagbøder á 500 kr. for at have udtalt, at muslimske mænd slår deres døtre ihjel og vender det blinde øje til onklernes voldtægt. I

september 2013 fik kunstneren Firoozeh Bazrafkan en dom for lignende udtalelser. På en blog havde hun skrevet, at hun var "meget overbevist om, at muslimske mænd i meget stort omfang verden over både voldtager, mishandler og slår deres døtre ihjel". Hun skrev efterfølgende, at hun var spændt på, om dette udsagn ville kunne fælde hende som racist. Bazrafkan blev i første omfang frikendt af byretten, som ikke mente, det var en overtrædelse af racismeparagraffen at ville skabe debat – eller deltage i den. Sagen nåede dog til Landsretten, som var uenig i kendelsen. Retten mente, at hun var for generaliserende over for muslimske mænd, og idømte hende en bødestraf på 5 dagbøder á 1000 kr.

I 2011 fik en sag med Lars Hedegaard som hovedperson meget opmærksomhed. Hedegaard havde i 2009, som formand for Trykkefrihedsselskabet, medvirket i et interview. Efter interviewet var han kommet med en række nedsættende bemærkninger om muslimer. Lars Hedegaard sagde blandt andet, at "når en muslimsk mand voldtager en kvinde, er det hans ret at gøre det. Når svenske piger bliver voldtaget, massevoldtaget etc. etc. er der intet galt i det, set fra et muslimsk perspektiv, dette er din ret". Lars Hedegaard blev dømt ved Landsretten, men blev efterfølgende frikendt ved Højesteret, da dommerne ikke mente, at Lars Hedegaard havde til hensigt at få disse udtalelser offentliggjort. Sagen blev altså afvist, selvom udtalelserne i sig selv (sandsynligvis) var tilstrækkelig krænkende til at høre under § 266 b.

BLASFEMI

Blasfemi betyder gudsbespottelse og kan forstås som ytringer, der er fremsat med en hensigt om at forhåne en tro eller gud. Ordet blasfemi bruges, når man ikke respekterer en gud eller en trosretning. Blasfemi

straffes efter straffelovens § 140, hvis forhånelsen sker offentligt. Blasfemiparagraffen omfatter alle lovlige religionssamfund i Danmark.

Straffeloven § 140 – Blasfemiparagraffen (1866)

Den, der offentlig driver spot med eller forhåner noget her i landet lovligt bestående religionssamfunds tros lærdomme eller gudsdyrkelse, straffes med bøde eller fængsel indtil 4 måneder.

Debat

Ligesom der har været debat om afskaffelsen af racismeparagraffen, har også blasfemiparagraffen stået for skud. Et ofte fremført argument for afskaffelse er, at vi i Danmark har tradition for liberalt frisind, og at paragraffen er en unødvendig indskrænkelse af ytringsfriheden. Andre påpeger, at det er mennesker – ikke religioner – som har rettigheder, der skal beskyttes. Der er også nogle, som ønsker at afskaffe paragraffen for at adskille kirke og stat. På den anden side i debatten finder man den holdning, at blasfemiparagraffen skal bibeholdes som beskyttelse af religiøse mindretal. Her påpeges det også, at man ikke kan adskille religioner og de mennesker, der tror på dem. Hån, spot og latterliggørelse af en religion vil i nogle tilfælde opleves som en hån, spot og latterliggørelse af dem, der tilhører denne religion.

Sager

Paragraf 140 bruges yderst sjældent. Sidste gang, den blev benyttet, var i 1946, hvor et kærestepar blev dømt for at have iført sig præstekjoler til et karneval og døbt en legetøjsdukke. Dukkedaaben kostede dem en bøde. Otte år tidligere i 1938 var paragraffen blevet brugt til at dømme en gruppe danske nazister, der havde omdelt løbesedler, hvor de beskyldte jødiske skrifter for at opfordre til overgreb på ikke-jødiske piger. Der er

ingen domme i nyere tid, men den mest prominente sag omhandler de 12 tegninger af profeten Muhammed, som Morgenavisen Jyllands-Posten offentliggjorde den 30. september 2005. Avisen blev anmeldt for blasfemi og racediskrimination, men Rigsadvokaten valgte, efter en længere undersøgelse, ikke at rejse tiltale mod avisen. Da loven ikke fandt anvendelse i sagen om de 12 Muhammedtegninger, vil den sandsynligvis heller ikke gøre det fremover. Så selvom bestemmelsen rent formelt stadig eksisterer, er den i praksis afskaffet.

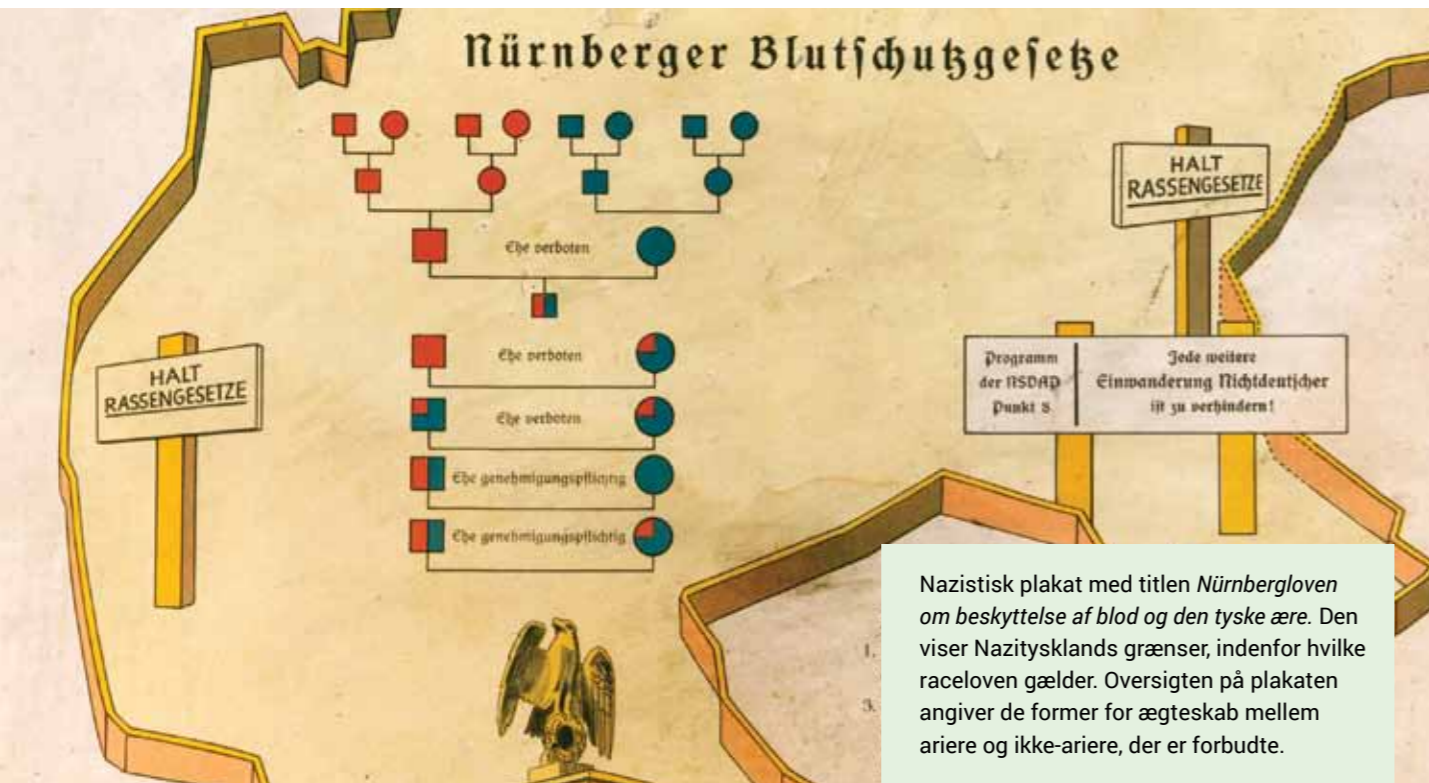
CASE

Nürnberglovene

I 1935 indførte Naziregimet de såkaldte Nürnberglove og skabte hermed den lovmæssige ramme for diskriminationen af jøder i Tyskland. Nürnberglovene er en samlebetegnelse for to centrale antijødiske love, som nazistpartiet udstedte i september 1935. Sidenhen blev der tilføjet en række tillæg og et stort antal forordninger, der skærpede diskriminationen.

Tilsammen udgjorde de det juridiske fundament for udskillelsen af jøderne fra det tyske samfundsliv. Lovene slog bl.a. fast, hvem der skulle betegnes som jøde, og hvem der var arier. Det afhang af generne (blodet), hvilket betød, at også personer af jødisk herkomst, der ikke bekendte sig til jødedommen eller praktiserede jødiske traditioner og ritualer, blev anset for at være jøder. Jøder blev gjort til en slags andenrangsborgere i Tyskland og kunne ikke få rigsborgerskab. Det betød, at de blev frataget de borgerrettigheder, som andre tyskere havde.

Nürnberglovene blev startskuddet til en eskalerende diskrimination af jøder i Tyskland. Fra 1938 fik alle

Nazistisk plakat med titlen *Nürnbergloven om beskyttelse af blod og den tyske ære*. Den viser Nazitysklands grænser, indenfor hvilke raceloven gælder. Oversigten på plakaten angiver de former for ægteskab mellem ariere og ikke-ariere, der er forbudte.

jøder stempet et J i deres identitetspapirer, og fra januar 1939 blev jøder, der ikke havde tydelige jødiske navne, påtvunget navnene Sarah eller Israel. Med tiden blev deres bevægelsesfrihed indskrænket, og de blev udelukket fra flere og flere dele af det offentlige liv. Jødiske børn måtte fx ikke længere gå i almindelige skoler sammen med ariske børn. Der blev indført særlige tidspunkter, hvor jøder kunne handle i udvalgte forretninger, og det blev forbudt for jøder at benytte offentlig transport.

Uddrag fra Nürnberglovene

Loven om beskyttelse af det tyske blod og den tyske ære forbød

- Ægteskab eller seksuelle forhold mellem jøder og ikke-jøder
- Ansættelse af ariske kvinder under 45 år i jødiske husholdninger

Med Rigsborgerlovens mistede jøder

- Valgbarhed
- Stemmeret
- Retten til at besidde offentligt embede

Ressourcer til undervisning om Nürnberglovene

www.folkedrab.dk/holocaust

www.holocaust-uddannelse.dk

CASE

APARTHEID

Apartheid er betegnelsen for den raceadskillelse, der blev praktiseret ved lov i Sydafrika 1950-93. Apartheidlovene blev indført i 1950, efter det nationalistiske parti National Party var kommet til magten to år forinden. Apartheid cementerede magten hos landets hvide elite af afrikanerne og britiske efterkommere. De havde nu

kontrol over flertallet af sorte landsmænd og adgang til billig arbejdskraft. Den sorte befolkning derimod blev forflyttet og isoleret i reservater eller townships og havde ingen politisk indflydelse. På dette tidspunkt fordelte Sydafrikas befolkning sig ca. således: 10 % hvide, 10 % farvede (hovedsagligt asiater og mulatter) og 80 % sorte.

Apartheidpolitikken bestod af fire lovkomplekser:

1. Geografisk raceadskillelse

Befolkningen blev opdelt i bestemte grupper efter hudfarve og race, og landet blev delt op i områder, som var forbeholdt de forskellige befolkningsgrupper. 87 % af Sydafrikas areal blev tildelt den hvide befolkning, og over 3 mio. sorte blev tvangsforflyttet til særlige reservater.

2. Økonomisk raceadskillelse

Alle ikke-hvide arbejdstagere blev udelukket fra faglært arbejde og fra medlemskab af fagforeninger.

3. Social raceadskillelse

Alle samfundsinstitutioner og alt samkvem mellem mennesker blev opdelt og reguleret efter race – lige fra ægteskab til offentlig transport, undervisning og sportsarrangementer.

4. Politisk undertrykkelse

Den sorte befolknings politiske rettigheder blev begrænset til kun at gælde inden for de reservater, hvor de levede. Og her var der kun valgret til en del af selvstyreorganerne. De sortes borgerretsorganisationer blev forbudt, og deres politiske ledere blev fængslet eller måtte gå i landflygtighed. Apartheidregimets mest kendte politiske fange er Nelson Mandela (1918-2013), lederen af Sydafrikas største befrielses-

Bus påmalet Boycott Apartheid, London, 1989.

bevægelse ANC. Mandela sad i fængsel fra 1962 til 1990. I 1994 blev Mandela landets første demokratiske valgte præsident.

ANVENDT LITTERATUR

- Institut for Menneskerettigheder: *Hadforbrydelser i Danmark*, 2001
- Institut for Menneskerettigheder: *Drop diskrimination – begrebskatalog*, 2011
- Larsen, Rune Engelbreth & Lohmann, Jens m.fl. (red.): *HATE SPEECH – fra hadetale til hadesyn*, Informations Forlag, 2013
- Osler, Audrey & Starkey, Hugh: *Teachers and Human Rights Education*, Trentham Books, 2010
- www.folkedrab.dk/holocaust

FÆLLES MÅL 2014 · KAPITEL 11

Kapitlet relaterer sig til færdigheds- og vidensmål efter 9. klasse:

Samfundsfag

Ved at arbejde med forskellige nationale og internationale love, der relaterer sig til menneskers rettigheder og retssikkerhed i et demokrati, såsom ytringsfrihed eller beskyttelse mod racisme og forskelsbehandling, kan der undervises om demokrati og gennem demokrati, så elevernes kendskab til egne og andres rettigheder styrkes. I arbejdet kan man kigge på den historiske baggrund for lovgivningen og på dens udvikling over tid. Som eksemplificering kan bruges historiske og nutidige sager.

Der kan også arbejdes med menneskerettigheder i et historisk perspektiv ved at undersøge konteksten for vedtagelsen af FN's Verdenserklæring om Menneskerettigheder, som er tæt knyttet til afslutningen på 2. Verdenskrig og Holocaust. Dette kan lede til en mere generel diskussion af menneskerettighedernes universelle karakter og af nationale samt internationale organers arbejde for at fremme menneskerettighederne i hele verden.

Ved at arbejde med kapitlets temaer kan følgende mål med fordel understøttes:

Demokrati

- Eleven kan diskutere demokratiopfattelser og egne muligheder for deltagelse i demokratiet

Det politiske system, retsstat og rettigheder

- Eleven kan diskutere sammenhænge mellem demokrati og retsstat (fx rettigheder og pligter for borgere i Danmark, borgernes retssikkerhed i et demokrati og menneskerettigheder)
- Eleven har viden om demokrati og retsstat fx grundloven

International politik

- Eleven kan diskutere internationale organisationers rolle for konflikt og samarbejde i verden

Social differentiering

- Eleven kan beskrive sociale uligheder i Danmark og i verden med begreber og data

Anbefalinger til undervisningen

Elementer i undervisningen

- Arbejd med *identifikation* og med øvelser, hvor eleverne trænes i at sætte sig i andres sted.
- Inddrag cases og sammenflet små *personlige historier* med den store historie. Brug fx øjenvidneberetninger.
- Inddrag *begreber, lovparagraffer, undersøgelser, statistik* og perspektiveringer til større historiske eller samfundsmæssige udviklinger.

Begrebsafklaring og sprogbrug

- *Definer* de udtryk og begreber, som I tager fat på. Eleverne har ikke nødvendigvis en klar forståelse af ord som racisme eller fordomme, selvom de selv bruger begreberne.
- Arbejd kritisk med *sprogbrug* og styrk elevernes bevidsthed om, at *ord er magt* og kan såre.